

تاریخ دریافت: ۹۷/۷/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۹/۶/۱

صفحات: ۱۲۵-۱۵۲

## شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدرسه مطالعه موردی

حسن احمدی\*، شهرام بگزاده\*\* و مهناز شهامت\*\*\*

### چکیده

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس ابتدایی شهر اسلامشهر به روش آمیخته اجرا شد. جامعه آماری این پژوهش را معلمان ابتدایی شهر اسلامشهر در سال تحصیلی ۹۷-۹۸ تشکیل دادند که در مرحله کیفی تعداد ۱۱ نفر از طریق نمونه‌گیری هدفمند و در مرحله کمی تعداد ۲۹۸ نفر به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار پژوهش در بخش کیفی مصاحبه بدون ساختار بود که از روش سه‌بعدی نگری و بازخورد مشارکت‌کننده برای اعتباریابی آن استفاده شد و در بخش کمی پرسشنامه محقق ساخته بود که ضریب آلفای کرونباخ آن ۰/۸۲ بدست آمد. به منظور تحلیل یافته‌های به دست آمده از مصاحبه کیفی، از روش تحلیل محتوای استقرایی مبتنی بر کدگذاری باز و برای تحلیل داده‌های کمی از مدل معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS استفاده شد. یافته‌ها نشان داد که عوامل

---

\* گروه آموزش ابتدایی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، ایران (نویسنده مسئول)  
ahmadi.hasan2@gmail.com

\*\* گروه مدیریت، واحد پارس‌آباد مغان، دانشگاه آزاد اسلامی، پارس‌آباد مغان، ایران.

\*\*\* کارمند آموزش و پرورش شهرستان اسلامشهر.

سازمانی شامل (ایجاد بحث اخلاقی در کلاس، فرهنگ‌سازمانی مدرسه، جو سازمانی مدرسه، نمایش قواعد احترام در کلاس، برنامه آموزش مهارت اجتماعی) و عوامل خانواده (آموزش والدین، فرهنگ خانواده، شخصیت دانش‌آموز) جزء عواملی هستند که بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس تأثیر می‌گذارند. یافته‌های دیگر پژوهش نیز نشان داد که از بین این عوامل بر اساس بارهای عاملی استاندارد شده و با سطح معنی‌داری ۰/۰۵ بیشترین عامل تأثیرگذار بر تحمل افکار دیگران، ایجاد بحث اخلاقی در کلاس با بار عاملی ۰/۷۵۲ و کمترین عامل تأثیرگذار نوع شخصیت دانش‌آموز با بار عاملی ۰/۹۱۸ می‌باشد. مبتنی بر یافته‌ها می‌توان نتیجه گرفت که تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدرسه نیازمند توجه به تربیت خانوادگی و عوامل سازمانی موجود در مدارس می‌باشد.

**واژگان کلیدی:** آموزش پرورش، احترام، اخلاق و ادب، شهر اسلامشهر.

#### مقدمه

جهانی شدن موجب ایجاد بسیاری از چالش‌ها برای نوجوانان شده است. افزایش ارتباطات بین فردی، تغییرات سریع فناوری و حجم عظیمی از اطلاعات عواملی هستند که به ایجاد تغییرات واقعا چشمگیر کمک می‌کند و تعلیم و تربیت تنها راه پاسخگو به این چالش‌ها و تغییرات است (گروینیو<sup>۱</sup>، ۲۰۱۳؛ نگا و همکاران<sup>۲</sup>، ۲۰۱۹). از اینرو عرصه تعلیم و تربیت نیز از این تغییرات به دور نمانده است. امروزه انتظار از تعلیم و تربیت، با توجه به هزینه‌های هنگفتی که برای آن می‌شود، پرورش نسلی است که هم پای تحولات رو به رشد جامعه بتواند نقشی مفید و سازنده ایفا کند و این خود در گرو آن است که نسل تربیت شده از دانش، نگرش، و مهارت‌های لازم برخوردار شده باشد. هیچ گزینه‌ای هم جز به کارگیری آموزش و پرورش مناسب وجود ندارد (صابری نجف‌آبادی، ۱۳۹۰). در واقع آموزش و پرورش یکی از قوی‌ترین عوامل تعیین‌کننده سرمایه انسانی می‌باشد. نیروی انسانی، سرمایه اصلی هر سازمان محسوب می‌شود. معلمان به عنوان اصلی‌ترین عنصر فرایند یاددهی و یادگیری می‌توانند با داشتن سطح بالایی از انگیزه، روحیه و اشتیاق، اثربخشی نظام

<sup>1</sup> . Gruioniu

<sup>2</sup> . Nga & et al

آموزشی کشور را تضمین کنند (وینر و همکاران<sup>۱</sup>، ۲۰۱۷). تعلیم و تربیت امروز و فردا به معلمانی با انگیزه و کارآمد نیاز دارد. نقش معلمان در توسعه پایدار به خوبی مشخص و با فراهم آوردن شرایط مناسب، منزلت اجتماعی بالایی را برای این حرفه باید در نظر گرفت. بنابراین برای تحقق مدرسه کارآمد باید در مسیر تحقق معلم اثربخش حرکت نمود (تقی پور، کشاورز و یوسف رشیدی، ۱۳۹۶). بشر امروز به خوبی دریافته است که تحول در آموزش و پرورش پیش‌نیازی است برای پاسخگویی به چالش‌های علمی، صنعتی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و اخلاقی و دستیابی به توسعه پایدار. اولویت اول به معلم تعلق می‌گیرد. چون کارگزار اصلی تعلیم و تربیت به حساب می‌آید و تحقق اهداف متعالی نظام و تربیت، در هر بعد و اندازه‌ای که باشد، با واسطه معلم صورت می‌پذیرد. آنچه دانش‌آموزان کسب می‌کنند، بیش از هر چیز، متأثر از خصوصیات، کیفیات و شایستگی‌های علمی، فرهنگی، اجتماعی، اخلاقی و معنوی معلمان است (بازدار، شیخی، رضائی و آیلا، ۱۳۹۴).

از اینرو محیط مدرسه یکی از تأثیرگذارترین بافت‌های اجتماعی شدن در زندگی نوجوانان تلقی می‌شود. پژوهش‌ها در چند دهه اخیر نشان داده است که تجربه یک دانش‌آموز در مدرسه و سازگاری با مدرسه می‌تواند تأثیرات مثبت و منفی‌ای بر رشد آنها داشته باشد و این تأثیرات فراتر از رفتارهای مدرسه محور (برای مثال، عملکرد تحصیلی و حضور در مدرسه) است و عموماً رشد اجتماع‌گرایانه یا اجتماع ستیزانه آنها را در بر می‌گیرد (حاجی-تبار، شیخ‌الاسلامی، طالبی و برقی، ۱۳۹۸). کلاس درس نیز به عنوان جامعه انسانی کوچکتر یک سیستم پیچیده اجتماعی است و رابطه شاگرد و معلم و تعامل بین آنها نیز دارای پیچیدگی‌های خاص خود است با توجه به واقعیات جدید اجتماعی، پیکربندی جدید از دانش معاصر، و فلسفه جدید آموزشی، نقش کنونی معلمان که در گذشته صرفاً در قدرت و شایستگی آنها و در میزان دارایی دانشی آنها خلاصه شده بود، تغییر کرده و وارد یک فرآیند پیچیده در روابط بین فردی و حتی مشاوره‌ای شده است (عنایتی و کوهساری، ۱۳۹۶). بنا بر عقید آل کوردی، الحداده و الدابی<sup>۲</sup> (۲۰۲۰) جو سازمانی و نحوه تعاملات افراد نقش

<sup>۱</sup>. Viner & et al

<sup>۲</sup>. Al-Kurdi, El-Haddadeh, & Eldabi

بسازی در رفتار افراد دارد. یکی از چالش‌های اصلی دوران کودکی قواعد اجتماعی محیط پیرامون کودک است. قواعد اخلاقی، که از انواع قواعد اجتماعی است. این قواعد در هر جامعه برای کنترل رفتارهای نادرست و هدایت آنها به راه راست وجود دارد. به علاوه کودکان باید هم قواعد اخلاقی و هم قوانین اجتماعی را یاد بگیرند که شاید در موقعیت‌های مختلف تفاوت‌های بسیاری بین آنها وجود داشته باشد. انسان با حس اخلاقی متولد می‌شود. این حس در خانواده ظاهر می‌شود، از معلمان الگو می‌گیرد، و از طریق اجتماع تغذیه می‌شود. در حقیقت، خانواده، مدرسه، و اجتماع قواعد اخلاقی را، که بر اساس اصول عدالت و در نظر گرفتن حقوق دیگران وضع شده است، آموزش می‌دهند؛ اما اینکه کودکان چگونه میل درونی برای پیروی از قواعد اخلاقی را پیدا می‌کنند در طی مراحل رشد متفاوت است (خاکپور و مهرآفرید، ۱۳۹۳). چیدا و سوینگ<sup>۱</sup> (۲۰۱۲) در پژوهش خود نشان دادند که ادارک معلمان از وضعیت جو سازمانی مناسب بوده است.

استدلال اخلاقی، دامنه وسیعی از رفتارهای دانش‌آموزان را، از جمله تقلب در جلسه امتحان، پذیرش یک هم‌کلاسی، میزان تسهیل و تسریع یادگیری مشارکتی، احترام گذاشتن به مقررات، رعایت ادب در بر می‌گیرد. قضاوت اخلاقی به چگونگی نظر شخص درباره‌ی مقررات، آداب، رسوم، و هنجارهایی که مردم باید در تعامل با دیگران رعایت کنند و برداشت او از آنها اشاره دارد که با رشد فکری و به تبع آن رشد اخلاقی همراه با افزایش سن در افراد تکامل می‌یابد (ابراهیمی‌قوام، ۱۳۹۵). از طرف دیگر احترام یکی از مفاهیم نیرومند در روابط بین افراد است. ونگواگیوبکه، هنریچ و اکلوف<sup>۲</sup> (۲۰۰۷) احترام را "نگرش شخص نسبت به افراد دیگر" تعریف می‌کند. احترام در انسان و روابط آنها با دیگران و خود تأثیر اساسی دارد. به عنوان مثال، ادبیات مربوط به عدالت رویه‌ای، احترام (افقی) را به عنوان نشانه‌ای از رفتار منصفانه قلمداد می‌کند و به این نتیجه می‌رسد که درک صحیح و احترام به دیگران بر سلامت افراد تأثیر می‌گذارد. به عنوان مثال، الواینو و

<sup>۱</sup>. Ceyda & Sevinc

<sup>۲</sup>. Van Quaquebeke, Henrich, & Eckloff

همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۰۵) نشان دادند که رفتار منصفانه و محترمانه تأثیر مثبتی در کاهش غیبت کارکنان از کار دارد (به نقل از مرتز، اکلوف، جوهانسن و ون گواکبه<sup>۲</sup>، ۲۰۱۵). بدری گرگری و واحدی (۱۳۹۴) در پژوهش خود نشان دادند برنامه آموزش فلسفه برای کودکان موجب افزایش هوش اخلاقی دانش آموزان گردید. سیروسی؛ دوکانه‌ای فرد و حسنی (۱۳۹۰) در پژوهش خود نشان دادند آموزش گروهی داستان بر قضاوت اخلاقی تأثیر معنادار دارد. شاکری؛ برزگر بفروئی، محمدی (۱۳۹۸) در پژوهش خود نشان دادند که آموزش اخلاق خویشتن‌داری بر کاهش پرخاشگری دانش آموزان تأثیر گذار بوده است. هوشیاری، دلاور، مینایی و اسکندری (۱۳۹۷) در پژوهش خود نشان دادند تفاوت‌های افراد در قضاوت اخلاقی بیش از اینکه به ابزار وابسته باشد، به موقعیتی وابسته است که فرد آن را ارزیابی می‌کند. افراد موقعیتهای وابسته به خود را آسانتر و موقعیتهای فرضی یا وابسته به دیگران را سختگیرانه‌تر ارزیابی می‌کنند.

معلمان و متصدیان آموزش و پرورش در مورد افزایش گزارش خشونت و رفتارهای ضداجتماعی و بی‌احترامی در مدارس اظهار نگرانی می‌کنند. در دو دهه گذشته کنترل دانش-آموزان مورد توجه شدید مدیران مدارس و شهروندان بوده است. عدم توانایی کنترل شایسته دانش‌آموزان عامل اصلی نارضایتی بسیاری از معلمان و جزء سه دغدغه اصلی مدارس دولتی رتبه‌بندی شده است. بد رفتاری برخی دانش‌آموزان آن قدر جدی است که مشکلات زیادی برای معلمان و مسئولان مدرسه به بار می‌آورد (شیربگی، غلامی و بساطی، ۱۳۹۴). از اینرو تحول اخلاقی در دوران کودکی را می‌توان به عنوان یکی از عوامل مهم اجتماعی شدن در نظر گرفت. اعمال اخلاقی که در بزرگسالی از افراد سر می‌زند ناشی از هویت اخلاقی است که در کودکی شکل می‌گیرد. بنابراین امروزه در مدارس نکته قابل توجه پرورش حساسیت‌های اخلاقی در کودکان است. حساسیت اخلاقی توانایی تشخیص مشکلات اخلاقی و درک و فهم نتایج اخلاقی تصمیمات اتخاذ شده است. با پرورش اخلاقیات در کودکان، آنها در می‌یابند که آنچه حائز اهمیت است چگونگی طی کردن مسیر

<sup>۱</sup> . Elovainio, van den Bos, Linna, Kivimäki, Ala-Mursula, Pentti, & Vahtera

<sup>۲</sup> . Mertz, Eckloff, Johannsen &, Van Quaquebeke

رسیدن به هدف‌هاست نه صرفاً خود هدف (که‌ریزه، رضاییان فرجی و زندی‌پور، ۱۳۹۷). با تاکید والدین و مربیان کودکان پیش‌دبستانی و دبستانی بر روی مقوله‌های همچون صداقت، مهربانی، وفاداری، احترام، اعتماد و مسئولیت‌پذیری جامعه ما از نظر مشکلات اخلاقی و اجتماعی که نوجوانان و جوانان ما به وجود می‌آورند در رنج و عذاب نخواهد بود (میجو، چن و پین<sup>۱</sup>، ۲۰۱۴). از اینرو نتایج برخی پژوهش‌ها حاکی از ارتباط عوامل مختلف در رابطه با تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدرسه می‌باشد. ناوی، بذرافشان مقدم، حسینقلی‌زاده و رضوان و کارشکی (۱۳۹۵) در پژوهش خود نشان دادند که تعهد سازمانی معلمان هم‌زمان از طریق تعامل ویژگی‌های شخصیتی و شغلی آنان قابل پیش‌بینی نیست. این در حالی است که ویژگی شخصیتی برون‌گرایی و ویژگی‌های شغلی تنوع مهارت، اهمیت شغل و بازخورد در تحلیل‌های جداگانه قادر به پیش‌بینی تعهد سازمانی معلمان می‌باشند. شمسایی، داودآبادی و صادقی (۱۳۹۴) در پژوهش خود نشان دادند که بین ویژگی‌های شخصیتی برون-درون‌گرایی و سبک رهبری ارتباط معنی‌داری وجود داشت ولی بین ویژگی‌های شخصیتی روان‌آزرده‌گرایی، انعطاف‌پذیری، توافق‌پذیری و وجدانی بودن و سبک رهبری ارتباط معنی‌داری وجود ندارد. رضایی (۱۳۹۳) در پژوهش خود نشان داد که به طور کلی بین فرهنگ سازمانی مدرسه و تعهد سازمانی دبیران رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. قدسی (۱۳۸۵) در پژوهش خود نشان داد ۵۱.۶ درصد از مدارس دوره راهنمایی دارای فرهنگ سازمانی بوروکراتیک، ۱۷.۶ درصد دارای فرهنگ مشارکتی و ۱۹ درصد دارای فرهنگ ماموریتی و فقط ۷.۸ درصد از مدارس دارای فرهنگ کارآفرینی، در سطح بالاتر از متوسط قرار دارند. گوهری مقدم (۱۳۹۷) در پژوهش خود نشان داد که آموزش مهارت‌های اجتماعی توسط والدین در ایجاد رفتار مناسب دانش‌آموزان در محیط مدرسه که منجر به افزایش سلامت روانی آنان در مدرسه و ایجاد محیطی سالم و آرام اثربخش بوده است. جهرمی، مردوخی و کردمیرزا (۱۳۹۸) نشان دادند که مداخله‌ی آموزش مهارت‌های اجتماعی برای کمک به دانش‌آموزان اثربخش است. آقورن لوئی، علی‌آبادی، پور روستائی

<sup>1</sup> . Mei-Ju, Chen-Hsin, & Pin-Chen

اردکانی (۱۳۹۸) در پژوهش خود نشان دادند که بازی رایانه آموزشی تولید شده بر متغیر خودتنظیمی تحصیلی و مؤلفه‌های آن مؤثر بوده و موجب افزایش آن شده است. صالحی (۱۳۹۸) در پژوهش خود نشان داد که بازی‌های رایانه‌ای بر کاهش هوش هیجانی و مؤلفه‌های آن (خودآگاهی، خودمدیریتی، آگاهی اجتماعی و مدیریت ارتباطات) تاثیر معناداری دارد.

قربانی و جمعه‌نیا (۱۳۹۷) در پژوهش خود نشان دادند که نقش خانواده در جامعه‌پذیری دانش‌آموزان منحصر به فرد و بی‌بدیل است. حسین‌نژاد و عبدالله‌زاده (۱۳۹۴) در پژوهش خود نشان دادند که فرزندان خانواده‌های مقتدر نمره‌ای بالاتر در ارزشهای محافظه‌کاری، از خودگذشتگی و خودنظم‌بخشی تحصیلی کسب کردند.

بال و بیکن<sup>۱</sup> (۲۰۱۷) در پژوهش خود نشان دادند که رسانه‌های اجتماعی یادگیری مشارکتی دانش‌آموزان را بهبود می‌بخشد و ارتباط آنها با معلمان آسان‌تر می‌شود. کسه، یئونو، شیماموتو و اوشی<sup>۲</sup> (۲۰۱۹) در پژوهش خود نشان دادند که بهبود و آموزش مهارت‌های زندگی در تقویت انسجام مؤثر بوده است.

با عنایت به مطالب ارائه شده و با توجه به اینکه تاکنون پژوهشی در ایران به بررسی این موضوع نپرداخته است، مسئله ما در این پژوهش این است که عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدرسه کدامند؟

### سوالات پژوهش

سوال اول: عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدرسه ابتدایی شهر اسلامشهر کدامند؟

سوال دوم: تا چه اندازه این عوامل بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدرسه ابتدایی شهر اسلامشهر تأثیرگذار است؟

<sup>۱</sup> . Bal & Bicen

<sup>۲</sup> . Kase,Ueno, Shimamoto & Oishi

### روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر در صدد به دست آوردن شناختی ژرف و همه‌جانبه از مسئله عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس ابتدایی شهر اسلامشهر و مسائل مربوط به آن بود. بنابراین، از روش بررسی موردی<sup>۱</sup> استفاده شد و در این راستا نیز سعی شد تا هم از داده‌های کیفی و هم از داده‌های کمی برای نیل به هدف یاد شده استفاده شود. بررسی موردی؛ پژوهشی است که پژوهشگر به جست‌وجوی ژرف یک برنامه، رخداد، فعالیت، فرآیند و حتی یک موضوع در یک یا چند نفر می‌پردازد (کرسول<sup>۲</sup>، ۲۰۰۹). از لحاظ مبنای داده‌ها، دارای طرح تحقیق آمیخته می‌باشد که با استفاده از مدل آمیخته و طرح اکتشافی انجام شد، این طرح با جمع‌آوری و تحلیل داده‌های کیفی شروع شد و سپس مرحله دوم ایجاد شد که در آن داده‌های کمی جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل شدند. مرحله دوم کمی مطالعه بر مبنای مرحله اول و یا متصل به مرحله ابتدایی کیفی طراحی شد. به‌منظور تحلیل یافته‌های به دست آمده از مصاحبه کیفی، از روش تحلیل محتوای استقرایی<sup>۳</sup> مبتنی بر کدگذاری باز<sup>۴</sup>، استفاده شد. در این نوع تحلیل، ابتدا اطلاعات از افراد مشارکت‌کننده گردآوری شد و سپس داده‌ها، بدون در نظر داشتن مبنایی نظری، کدگذاری شده و فرایند تلخیص و کاهش کدها تا جایی ادامه پیدا کرد که به مقوله‌ها و طبقه‌های گسترده‌تری دست پیدا کنیم که بتواند کدهای جزئی‌تر را شامل شود (کرسول، ۲۰۱۲). برای تحلیل داده‌های کمی از مدل معادلات ساختاری با نرم‌افزار PLS استفاده شد.

### جامعه‌ی آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری در بخش کیفی را معلمان با سابقه در شهر اسلامشهر تشکیل دادند که از طریق مصاحبه بدون ساختار و روش نمونه‌گیری هدفمند تعداد ۱۱ نفر از معلمان مورد

1. case study

2. Creswell

3. Inductive content analysis

4. Open coding

مطالعه قرار گرفتند. انتخاب افراد گروه نمونه، بر مبنای اشباع نظری<sup>۱</sup> بود. بدین معنی که نمونه‌گیری تا زمانی ادامه یافت که نظریه‌ها و دیدگاه‌های جدیدتری توسط گروه نمونه مطرح نشد. جامعه آماری پژوهش در مرحله کمی، ۱۸۵۷ نفر از معلمان ابتدایی شهر اسلامشهر در سال ۹۸-۹۷ بودند که بر اساس جدول مورگان تعداد ۲۹۸ نفر برای نمونه‌گیری برآورد شدند که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شدند.

### ابزار پژوهش

ابزار پژوهش در بخش کیفی، مصاحبه بدون ساختار بود. دلیل استفاده از این ابزار آن بود تا مشارکت‌کننده‌ها بتوانند آزادانه و بدون هیچ محدودیتی دیدگاه‌های خود را بیان کنند. به منظور گردآوری داده‌های کمی نیز از پرسشنامه محقق ساخته ۲۲ سوالی و دارای مولفه‌های (ایجاد بحث اخلاقی در کلاس، فرهنگ‌سازمانی مدرسه، جو سازمانی مدرسه، نمایش قواعد احترام در کلاس، برنامه آموزش مهارت اجتماعی، آموزش والدین، فرهنگ خانواده، نوع شخصیت دانش‌آموز) استفاده شد. که گویه‌های آن برگرفته از نتایج تحلیل داده‌های کیفی در مرحله اول بود و بر اساس طیف لیکرت از ۱ خیلی کم تا ۵ خیلی زیاد بود. با توجه به متفاوت بودن داده‌های گردآوری شده در پژوهش، از روش‌های متفاوتی نیز برای اعتباریابی آن استفاده شد. در درجه اول، با توجه به اینکه در پژوهش حاضر هم از داده‌های کیفی و هم از داده‌های کمی استفاده شد. در بخش کیفی از روش بازخورد مشارکت‌کننده<sup>۲</sup> استفاده شد. این روش مبتنی است بر ارائه تفسیرها و تحلیل‌های محقق به مشارکت‌کنندگان در حین انجام مصاحبه، برای اصلاح و ویرایش مواردی که توسط محقق درست انتقال داده نشده‌اند، استفاده شد. در بخش کمی نیز ابتدا از روایی صوری برای سنجش روایی پرسشنامه استفاده شد که دارای روایی مناسبی بود. برای بررسی پایایی قبل از جمع‌آوری نمونه اصلی یک پیش‌نمونه به حجم مناسب جمع‌آوری شد و پایایی سوالات پرسشنامه توسط اطلاعات جمع‌آوری شده از نمونه مورد بررسی قرار گرفت. برای بررسی پایایی پرسشنامه از یک

<sup>۱</sup>. Theoretical saturation

<sup>۲</sup>. Participant feedback

نمونه اولیه با حجم ۳۰ استفاده شد که پایایی ۰/۸۲. بدست آمد که ضریب قابل قبولی برای پایایی است. هم‌چنین جهت اطمینان بیشتر بعد از جمع‌آوری داده‌ها به طور کامل مقادیر آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی و AVE در جدول ذیل اشاره شده است.

جدول ۱- جدول علائم اختصاری، مقادیر آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی و AVE برای مؤلفه‌های پرسشنامه تحقیق

شاخص	علامت اختصاری	آلفای کرونباخ	پایایی ترکیبی	AVE
ایجاد بحث اخلاقی	CED	۰/۷۹۳	۰/۸۲۱	۰/۶۲۴
نمایش قواعد احترام	SHR	۰/۷۵۰	۰/۸۳۸	۰/۶۲۵
برنامه آموزش مهارت اجتماعی	STP	۰/۸۱۳	۰/۸۵۳	۰/۶۴۹
فرهنگ سازمانی مدرسه	SOC	۰/۸۰۳	۰/۸۷۵	۰/۷۲۹
جو سازمانی مدرسه	OC	۰/۸۵۷	۰/۹۲۳	۰/۷۵۸
آموزش والدین	PE	۰/۷۹۳	۰/۹۴۴	۰/۸۱۴
فرهنگ خانواده	FC	۰/۸۶۰	۰/۹۲۶	۰/۸۵۲
نوع شخصیت دانش‌آموز	SPT	۰/۷۸۴	۰/۷۹۵	۰/۶۵۷
عوامل مؤثر بر تحمل افکار	FAT	---	---	---

همان‌طور که از جدول ۱ مشخص است، مقادیر آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی در تمامی مؤلفه‌ها بزرگ‌تر از مقدار ۰/۷ است. بنابراین پایایی پرسشنامه پژوهش مورد تأیید است. همچنین مقدار AVE تمامی شاخص‌های پژوهش بالاتر از مقدار ۰/۵ است. بنابراین روایی همگرای سؤالات پرسشنامه‌ها نیز مورد قبول می‌باشد.

### یافته‌های پژوهش

تحلیل یافته‌های پژوهش در دو بخش کیفی و کمی صورت گرفته است توجه به اینکه معلمان در ارتباط ملموس با مسئله اخلاق و ادب و احترام در محیط مدرسه هستند از آن‌ها خواسته شد تا دیدگاه‌های خود درباره عوامل مؤثر بر آن را ارائه دهند. با توجه به اینکه پژوهش حاضر هم شامل گردآوری و تحلیل داده‌های کیفی و هم داده‌های کمی است، تحلیل هرکدام از این داده‌ها به صورت مجزایی ذیلاً عرضه می‌شوند.

**تحلیل داده‌های کیفی**

سوال اول: عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدرسه ابتدایی شهر اسلامشهر کدامند؟

در ابتدا از معلمان خواسته شد تا عواملی را که به نظر می‌آید بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدرسه ابتدایی شهر اسلامشهر مؤثر واقع می‌شود را عرضه کنند. یافته‌های به دست آمده از مصاحبه با آن‌ها به نکات جالبی اشاره داشت که شرح مقوله‌های به دست آمده از مصاحبه‌ها در زیر بیان شده است.

جدول ۲: مقوله‌های به دست آمده از بخش کیفی

مقولات اصلی	مقولات فرعی
عوامل سازمانی (محیط مدرسه)	ایجاد بحث اخلاقی در کلاس
	فرهنگ سازمانی مدرسه
	جو سازمانی مدرسه
	نمایش قواعد احترام در کلاس
عوامل خانواده	برنامه آموزش مهارت اجتماعی
	آموزش والدین
	فرهنگ خانواده
	نوع شخصیت دانش‌آموز

عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، عواملی که بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدرسه ابتدایی شهر اسلامشهر تأثیر می‌گذارند را می‌توان در دو مقوله اصلی و ۸ مقوله فرعی عوامل سازمانی و خانوادگی دسته‌بندی کرد که به نمونه‌ای از این موارد اشاره می‌کنیم.

**عوامل سازمانی (محیط مدرسه)**

ایجاد بحث اخلاقی در کلاس: مفاهیم اخلاقی در جوامع و محیط‌های مختلف ارزشهای متفاوت دارد و حتی در یک اجتماع نیز مفاهیم اخلاقی در بین طبقات مختلف ارزش‌های متفاوتی دارد. در این رابطه مصاحبه‌کننده شماره ۳ نیز اظهار می‌کند: «ما برای اینکه به دانش‌آموزان نحوه رعایت اخلاق، ادب و احترام را آموزش دهیم باید در این رابطه از

پایه‌های ابتدایی در مدرسه و کلاس درس، بحث‌ها و داستان‌های اخلاقی اجرا کنیم تا دانش‌آموزان از همان دوران ابتدایی نحوه رعایت اخلاق و احترام گذاشتن به عقاید همدیگر را یاد بگیرند»

فرهنگ‌سازمانی مدرسه: فرهنگ سازمانی از اساسی‌ترین زمینه‌های تغییر و تحول در محیط مدرسه است. در این زمینه مصاحبه‌شونده شماره ۲ اظهار می‌دارد: «به نظر بنده مهم‌ترین عاملی که دانش‌آموزان در دوران آموزش از آن تاثیر می‌پذیرند فرهنگ حاکم بر آن مدرسه است. آنگه فرهنگ مدرسه اخلاق، ادب و احترام به همدیگر را تقویت کند و از آن حمایت کند و برنامه‌های فرهنگی در این زمینه اجرا نماید مطمئناً دانش‌آموزان نیز مفاهیم اخلاقی زیادی از این برنامه یاد خواهند گرفت و اینها موجب تقویت اخلاق و ادب در دانش‌آموزان می‌شود».

### تحلیل داده‌های کمی

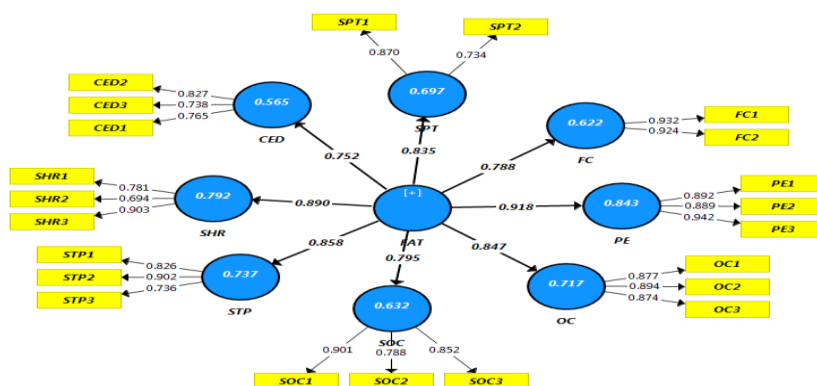
به منظور سنجش دقیق‌تر داده‌های به‌دست‌آمده در بخش کیفی، داده‌های کمی نیز گردآوری شد تا بتواند مبنای اطلاعاتی دقیق‌تری فراهم کند. بر اساس سؤالات مطرح‌شده در بخش کمی، یافته‌های به‌دست‌آمده تجزیه و تحلیل می‌شوند.

سوال دوم: تا چه اندازه این عوامل بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدرسه ابتدایی شهر اسلامشهر تأثیر می‌گذارد؟  
در این مرحله به آزمون روابط بین سازه‌های تحقیق می‌پردازیم. برای این منظور، مدل پژوهش در نرم‌افزار PLS پیاده‌سازی شد.

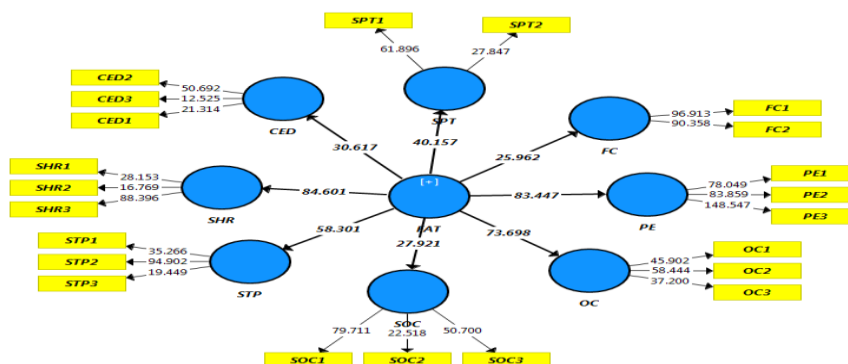
### آزمون برازش الگوی مفهومی

هدف از ارزیابی برازش کل مدل این است که مشخص شود تا چه حد کل مدل با داده‌های تجربی مورد استفاده سازگاری و توافق دارد. در این بخش، الگوی مفهومی پژوهش در قالب دیاگرام مسیر ترسیم و با استفاده از روش‌های مختلف برازش آن سنجیده می‌شود.

یک مدل کامل معادلات ساختاری در حقیقت بیانگر آمیزه‌ای از نمودار مسیر و تحلیل عاملی تأییدی است.



نمودار ۱- ضرایب تخمین استاندارد مدل ساختاری پژوهش



نمودار ۲- اعداد معنی‌داری مدل ساختاری پژوهش

در شکل‌های ۱ و ۲ ضرایب تخمین استاندارد و اعداد معنی‌داری مدل ساختاری پژوهش را مشاهده می‌نمایند. برخی از شاخص‌های برازش نیز در قسمت ذیل قابل‌رؤیت می‌باشند. قبل از اینکه به بحث و نتیجه‌گیری از مدل استخراج‌شده بپردازیم نیکوئی برازش مدل را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

### بررسی کفایت مدل

الف) معیار  $Q^2$ : معیار  $Q^2$  قدرت پیش‌بینی مدل را مشخص می‌کند و در صورتی که

مقدار آن در مورد یک سازه درون‌زا سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را کسب نماید، به ترتیب نشان از قدرت پیش‌بینی ضعیف، متوسط و قوی سازه یا سازه‌های برون‌زای مربوط به آن را دارد. نتایج جدول فوق معیار  $Q^2$  در زیر نشان از قدرت پیش‌بینی مناسب مدل در خصوص سازه‌های درون‌زای پژوهش دارد و برازش مناسب مدل ساختاری را تأیید می‌سازد. مقدار  $Q^2$  برای تمامی مؤلفه‌های درون‌زا طبق جدول ۲ بالاتر از مقدار ۰/۳۳ محاسبه شده است که با توجه به مقدار ملاک، مناسب بودن برازش مدل ساختاری را تأیید می‌سازد.

**ب) معیار GOF:** شاخص دیگری که برای برازش توسط تن‌هاوس، وینزی، چاتلین و لارو<sup>۱</sup> (۲۰۰۵) معرفی شده است، ملاک کلی برازش (GOF) است که با محاسبه میانگین هندسی میانگین اشتراک و  $R^2$  به صورت زیر محاسبه می‌شود.

$$GOF = \sqrt{\text{communality} \times R^2}$$

این شاخص نیز همانند شاخص‌های برازش مدل لیزرل عمل می‌کند و بین صفر تا یک قرار دارد و مقادیر نزدیک به یک نشانگر کیفیت مناسب مدل هستند. البته باید توجه داشت این شاخص همانند شاخص‌های مبتنی بر خلی دو در مدل‌های لیزرل به بررسی میزان برازش مدل نظری با داده‌های گردآوری شده نمی‌پردازد. بلکه توانایی پیش‌بینی کلی مدل را مورد بررسی قرار می‌دهد و اینکه آیا مدل آزمون شده در پیش‌بینی متغیرهای مکنون درون‌زا موفق بوده است یا نه.

<sup>۱</sup>. Tenenhaus, Vinzi, Chatelin, & Lauro

جدول ۳- مقادیر شاخص اندازه‌گیری روابط پیش‌بینی استون-گیسر، ضریب تعیین و شاخص اشتراک

شاخص اشتراک	ضریب تعیین	شاخص اندازه‌گیری روابط پیش‌بینی	
		استون-گیسر	شاخص
۰/۷۶۶	۰/۸۴۳	۰/۶۶۹	ایجاد بحث اخلاقی
۰/۶۴۲	۰/۷۹۲	۰/۴۹۴	نمایش قواعد احترام
۰/۶۱۲	۰/۷۳۷	۰/۴۹۷	برنامه آموزش مهارت اجتماعی
۰/۵۰۴	۰/۶۳۲	۰/۴۴۰	فرهنگ سازمانی مدرسه
۰/۶۱۲	۰/۷۱۷	۰/۵۴۴	جو سازمانی مدرسه
۰/۴۳۸	۰/۵۶۵	۰/۳۳۵	آموزش والدین
۰/۵۰۲	۰/۶۲۲	۰/۵۴۰	فرهنگ خانواده
۰/۵۴۶	۰/۶۹۷	۰/۴۶۲	نوع شخصیت دانش‌آموز
۰/۵۷۸	۰/۷۰۱	---	میانگین

مقدار برازش کلی مدل برای مدل پژوهش طبق جدول ۳ مقدار ۰/۶۳۶ محاسبه گردیده است که نشان از توان مناسب مدل در پیش‌بینی متغیرهای مکنون درون‌زای مدل دارد. یعنی این عوامل توانسته‌اند پیش‌بینی مناسبی از تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس داشته باشد. برای بررسی میزان تأثیرگذاری هر یک از عوامل و معنی‌داری تأثیر آن‌ها از بار عاملی استاندارد و آماره معنی‌داری طبق جدول زیر استفاده شده است.

جدول ۴. نتایج حاصل از ارزیابی مدل ساختاری

رتبه تأثیرگذاری	عدد معنی‌داری (t-value)	بار عاملی استاندارد (β)	مسیر	
			از متغیر	به متغیر
(۸)	۸۳/۷۰۵	۰/۹۱۸	نوع شخصیت دانش‌آموز	عوامل مؤثر بر تحمل افکار
(۲)	۹۳/۴۷۰	۰/۸۹۰	نمایش قواعد احترام	
(۳)	۶۱/۲۵۵	۰/۸۵۸	برنامه آموزش مهارت اجتماعی	
(۶)	۲۸/۳۵۹	۰/۷۹۵	آموزش والدین	
(۴)	۸۰/۲۲۳	۰/۸۴۷	فرهنگ سازمانی مدرسه	
(۱)	۳۰/۴۳۱	۰/۷۵۲	ایجاد بحث اخلاقی در کلاس	
(۷)	۲۷/۱۱۲	۰/۷۸۸	فرهنگ خانواده	
(۵)	۴۲/۸۶۳	۰/۸۳۵	جو سازمانی مدرسه	

طبق جدول بالا، که رتبه‌بندی بر اساس بارهای عاملی استاندارد شده، بیشترین عامل تأثیرگذار بر تحمل افکار دیگران، ایجاد بحث اخلاقی در کلاس و کمترین عامل تأثیرگذار نوع شخصیت دانش‌آموز می‌باشد.

### نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس ابتدایی شهر اسلامشهر انجام شد. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد عواملی که بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در مدارس مؤثر واقع می‌شوند در دو مقوله اصلی و ۸ مقوله فرعی عوامل سازمان و خانواده دسته‌بندی شدند.

نتایج نشان دادند که ایجاد بحث اخلاقی در کلاس یکی از عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس بود. نتیجه پژوهش حاضر با پژوهش‌های بدری گرگری و واحدی (۱۳۹۴)؛ سیروسی، دوکانه‌ای فرد و حسنی (۱۳۹۰)، شاکری، برزگر بفرئی و محمدی (۱۳۹۸) همخوانی دارد. در تبیین این یافته طبق دو نظریه پیاژه و کلبه‌گ می‌توان گفت که کلبه‌گ و پیاژه اخلاق را به موضوعی قابل اندازه‌گیری تبدیل کردند. کلبه‌گ با پرداختن به رشد تحولی فهم افراد از عدالت و با استفاده از مدل مرحله‌ای رشد، سلسله‌مراتب قضاوت اخلاقی را سازماندهی کرد. او بیان کرد که پیشرفت مراحل در توالی ثابت رخ می‌دهد و مراحل بالاتر منجر به رشد بیشتر در استدلال اخلاقی می‌شود و افراد را قادر می‌سازد که تصمیمات اخلاقی بگیرند و نگاه بی‌طرفانه‌تر داشته باشند. پیاژه علاوه بر مطالعه رشد فکری کودکان، به رشد قضاوت اخلاقی آنها نیز علاقمند بود. قضاوت اخلاقی (یا استدلال اخلاقی) عبارت است از درک قوانین اخلاقی و قراردادهای اجتماعی. او عقیده داشت که سطح کلی رشد ذهنی کودکان قضاوت اخلاقی آنها را تعیین می‌کند (به نقل از هوشیاری، دلاور، مینایی و اسکندری (۱۳۹۷)).

بسیاری از رفتارها و عملکردهای انسان ریشه در اصول و ارزش‌های اخلاقی دارد و از آن متأثر می‌شود. در نظر گرفتن اصول اخلاقی نتایج مهمی در پذیرش تفاوت‌ها و پی

بردن به ارزش‌های گوناگون دارد. در واقع تربیت اخلاقی است که تربیت را تمام و کامل می‌سازد. متخصصان معتقدند که آموزش اخلاقیات باید از مدارس آغاز شود. از این رو با بحث اخلاقی در کلاس درس می‌توان اخلاق و ادب و رعایت آن را در کلاس به دانش‌آموزان آموزش داد. در چند دهه اخیر در بسیاری از کشورها به خاطر افزایش مسائل اخلاقی و رواج خشونت و پرخاشگری در مدرسه که خود بازتابی از خشونت جامعه و کمبودهای خانوادگی است، مسئله بازگشت به تعلیم و تربیت اخلاقی مطرح شده است. مدارس این کشورها که سابقاً پرورش اخلاقی دانش‌آموزان را از وظایف اصلی خانواده می‌دانستند، حال در مقابل ناتوانی بسیاری از اولیاء در تربیت صحیح فرزندان خود، هر یک بنا به شرایط و امکانات مدرسه و اولویتهای جامعه محلی، برنامه‌های خاصی برای تقویت ارزشهای مورد نظر مدرسه تدارک دیده‌اند. به طور مثال بعضی از مدارس با توجه به آثار منفی رقابت و سیاست هر کس برای خودش، کوشش می‌نمایند و در خلال برنامه‌های رسمی و غیر رسمی، همکاری بین دانش‌آموزان و انجام کارهای گروهی را تشویق کنند و با توجه به نیاز جامعه به همسبستگی افراد، برنامه‌های مدرسه را در جهت تقویت حس مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی در دانش‌آموزان ترتیب می‌دهند.

نوع شخصیت دانش‌آموز از عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس بود. نتیجه پژوهش حاضر با پژوهش‌های ناوی، بذرافشان مقدم، حسینقلی‌زاده و کارشکی (۱۳۹۵)، شمسائی، داودآبادی و صادقی (۱۳۹۴) همخوانی دارد. ویژگی‌های شخصیتی به عنوان مجموعه سازمان یافته دو واحدی متشکل از خصوصیات نسبتاً ثابت و پایدار در افراد می‌باشد که بر روی هم، یک فرد را از فرد یا افراد دیگر متمایز می‌سازد (شمسائی و همکاران، ۱۳۹۴). طبق نظریه پنج عاملی شخصیت، که یکی از پیشروترین و اکتشافی‌ترین مدل‌های ساختاری شخصیت است. این الگو که توسط کاستا و مک‌کری<sup>۱</sup> مطرح گردیده، یک مدل سلسله‌مراتبی از صفات شخصیتی است و افراد بر اساس پنج حیطه از شخصیت طبقه‌بندی می‌کند. این پنج حیطه عبارتند از: روان‌نژندی در مقابل

<sup>1</sup> .costa & McCrae

ثبات هیجانی، برون‌گرایی در مقابل درون‌گرایی، گشودگی تجربه در مقابل بسته بودن آن، توافق‌پذیری در مقابل دگرستیزی و وظیفه‌مداری در مقابل فقدان جهت یا مسامحه کاری (اکبری بورنگ، غلامی بورنگ و عادل‌پور، ۱۳۹۴). می‌توان گفت شخصیت هر فرد الگوهای معینی از رفتار و شیوه‌های تفکر وی است که نحوه سازگاری شخص با محیط را تعیین می‌کند. بنابراین توجه به نوع شخصیت دانش‌آموز و رعایت ملاحظات در این زمینه می‌تواند روابط دانش‌آموزان را در ارتباط با دیگران بهبود بخشد. دانش‌آموزان به عنوان آینده‌سازان جامعه، افرادی حساس با ویژگی‌های منحصر به فردی هستند که قسمت عمده شخصیت آنها، در همین دوران نوجوانی و در کانون همین کلاس‌ها و در مدارس شکل می‌گیرد. توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد و نیز خصوصیات عمومی دانش‌آموزان و ایجاد بستری مناسب برای آموزش آنها، می‌تواند گره از بسیاری از مشکلات بعدی باز کند.

فرهنگ سازمانی مدرسه از عوامل موثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس بود. نتیجه پژوهش حاضر با پژوهش‌های قدسی (۱۳۸۵)؛ رضایی (۱۳۹۳) همخوانی دارد. یکی از عوامل مؤثر در بروز یادگیری در یک جامعه یا سازمان، زمینه‌سازی و بسترسازی در بین انسانها، جهت ایجاد فرهنگی است که به واسطه‌ی آن، همگان در تلاش برای رشد دادن دیگری باشند و با تأثیر بر روی یکدیگر به پیشرفت جامعه، کمک کنند. در تبیین یافته حاضر می‌توان گفت که فرهنگ حاکم در مدرسه نقش بسزایی در آموزش احترام و اخلاق و ادب به دانش‌آموزان دارد، بنابراین در مدارس باید در جهت ایجاد فرهنگ غنی و مشترک تلاش کرد. نقش مدارس در عملکرد دانش‌آموزان غیرقابل انکار است. هنجارها، ارزشها و سنت‌های پیشین و به تبع آن فرهنگ مدرسه عاملی برای افزایش دستاوردها هستند. فرهنگ مدرسه می‌تواند تأثیر مثبتی در یادگیری دانش‌آموزان داشته باشد یا بر عکس اگر مسموم و بد باشد مانع عملکرد خوب مدرسه می‌شود. به طور کل همه چیز در مدرسه تحت تأثیر فرهنگ و ویژگی‌های آن است و مدارس برای پیشرفت مستلزم تأکید بر ارزش‌ها، اعتقادات و باورهای مدرسه و محیط خارج از مدرسه هستند زیرا فرهنگ مدرسه از جامعه‌ای که در آن قرار دارد نیز اثر می‌پذیرد. هم‌چنین فرهنگ مدرسه

یک عامل پیوند دهنده‌ای است که معلمان، والدین و مدیران نگاهی هماهنگ به شیوه‌ها و سنت و اهداف و مقاصد مدرسه و جامعه خود داشته باشند (صفایی موحد و بهادری، ۱۳۹۷). برنامه آموزش مهارت اجتماعی از عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس بود. نتیجه پژوهش حاضر با پژوهش‌های بال و بیکن (۲۰۱۷)؛ کسه، یئونو، شیماموتو و اوشی<sup>۱</sup> (۲۰۱۹)؛ گوهری مقدم (۱۳۹۷)؛ جهرمی، مردوخی و کردمیرزا (۱۳۹۸) همخوانی دارد. طبق نظریه ویلیام و آشر<sup>۲</sup> (۱۹۹۳) ممکن است هر یک از کودکان به آموزش اضافی در حوزه‌های خاص نیاز داشته باشند. مثلاً ممکن است برخی از کودکان به دلیل نداشتن مهارت‌های اساسی مورد نیاز در بازی‌ها یا ورزش‌ها، از بازی‌ها یا فعالیت‌های گروهی کنار گذاشته شوند. آموزش این مهارت‌ها می‌تواند به چنین کودکانی در هماهنگ شدن با گروه‌های همسال کمک کند (حسینی پناه و زنده دلان، ۱۳۹۵).

در تبیین این یافته پژوهش می‌توان گفت که برخورداری از مهارت‌های اجتماعی و ارتباطات ثمربخش، برای داشتن عملکرد موفق در زندگی ضروری است. مهارت‌های اجتماعی از فرهنگ و گروه‌های اجتماعی که فرد در ارتباط با آنها قرار دارد، تأثیر پذیرفته و میزان برخورداری از این مهارت‌ها در سلامت رفتاری و اجتماعی افراد نقش بسزایی را ایفا می‌نماید. تعلیم و تربیت، اگر به دنبال پرورش انسان‌های رشد یافته باشد، که هست، ناچار باید مسئله رشد اجتماعی را به عنوان یکی از زمینه‌های فعالیت خود مورد ملاحظه قرار دهد. بنابراین، همراه با رشد در سایر مهارت‌های تحصیلی، پرداختن به جنبه‌های اجتماعی زندگی و کسب آمادگی‌های لازم برای برقراری رابطه‌ای سالم با دیگران، یکی از چالش‌های فراروی کودکان در حال پرورش و نیز به طریق اولی، از وظایف دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت است. در تبیین یافته حاضر می‌توان گفت که با آموزش مهارت‌های اجتماعی می‌توان نقش پر رنگی در تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس داشت.

جو سازمانی مدرسه یکی از عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس بود. نتیجه پژوهش حاضر با پژوهش‌های آل کوردی، الحداده و

<sup>۱</sup> . Kase, Ueno, Shimamoto, & Oishi

<sup>۲</sup> . William & Asher

الدابی<sup>۱</sup> (۲۰۲۰)؛ چیدا و سوینگ<sup>۲</sup> (۲۰۱۲)؛ همخوانی دارد. طبق نظریه هالپین و کرافت<sup>۳</sup> (۱۹۹۲) جو سازمانی مدرسه ناشی از روابط واکنشهای متقابل رهبری مدیر مدرسه و عامل معلمان می‌باشد. جو سازمانی بر عملکرد، رضایت شغلی و تربیت دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد. برای مدیران لازم است تا احساسات معلمان خود را درک نمایند و در جهت ایجاد جو مثبت کاری اقدام نمایند (اقدسی، ثمری و باقری، ۱۳۸۷). در تبیین یافته حاضر می‌توان گفت که جو مدرسه در تحلیل عملکرد مدیران مدارس بسیار مهم تلقی می‌شود چرا که جو مدارس بر رفتار معلمان و دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد. شناخت جو مدارس به ما کمک می‌کند که کشمکش‌ها را تشخیص داده سپس با بررسی آنها در جهت رفع یا حداقل کاهش آنها کوشش کنیم. مسلماً با رفع تضاد بین مدیریت و معلمان در محیط مدرسه، نگرش معلمان نسبت به مدرسه و همچنین نگرش دانش‌آموزان نسبت به تحصیل و آموزش، مطلوبتر خواهد شد. بنابراین با مطلوب کردن جو مدرسه می‌توان اخلاق و ادب و احترام به افکار دیگران را به دانش‌آموزان آموزش داد.

نمایش قواعد احترام از عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس بود. یافته‌های پژوهش با یافته‌های آقورن لوثی (۱۳۹۸) و صالحی (۱۳۹۸) همخوانی دارد. واژه نمایش آن‌چنان که امروزه برای برخی غریب و ناآشناست و آن را نوعی کنش و واکنش وارداتی با قواعدی خاص می‌دانند، نیست. نمایش نوعی واکنش به کنش‌های زندگی است، حال اگر امروزه از این ابزار استفاده‌ای کاربردی در جهت آموزش، تعلیم و تربیت و تفریح و لذت هدفمند بهره می‌برند، باید به اهمیت بسیار گسترده و مهم این هنر تقلیدی و خلاقانه پی برد. اصولاً ریشه نمایش در کودکی، بازی است. آن‌هم نه برای یادگیری و تعلیم و تربیت، بلکه کودک بازی می‌کند تا لذت ببرد، تا انرژی نهفته خود را به نوعی تخلیه کند. اما در پروسه این بازی است که کودک راه به ارتباطات اجتماعی و آماده شدن

<sup>۱</sup> . Al-Kurdi, El-Haddadeh, & Eldabi

<sup>۲</sup> . Ceyda & Sevinc

<sup>۳</sup> . Halpin & croft

برای نوعی شراکت در جامعه می‌گشاید. بنابراین لازم است که به نقش آن در تحمل افکار دیگران و اخلاق و ادب توجه لازم مبذول شود.

نتایج نشان داد فرهنگ خانواده و آموزش والدین نیز از عوامل مؤثر بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب در محیط مدارس بود. یافته‌های پژوهش با یافته‌های قربانی و جمعه‌نیا (۱۳۹۷)؛ حسین‌نژاد و عبدالله‌زاده (۱۳۹۴) همخوانی دارد. در تبیین یافته حاضر می‌توان گفت که در همه فرهنگ‌ها، خانواده، عامل اصلی جامعه‌پذیر شدن کودک در دوران طفولیت است. خانواده، اساسی‌ترین نهاد جامعه‌پذیر کردن کودک به‌ویژه در سال‌های حساس اولیه زندگی است. خانواده با شرایط صحیح، کودکان را آماده می‌کند تا توانایی‌های بالقوه خود را شناسایی کنند و به عنوان افراد بالغ در جامعه نقش‌های سودمندی را بر عهده گیرند. کودکان در فرایند جامعه‌پذیری در خانواده، امر و نهی والدین، تقلید و همانندسازی را یاد می‌گیرند که از مهم‌ترین شیوه‌های انتقال ارزش‌ها، هنجارها و سنت‌های اجتماعی است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که فرهنگ خانواده می‌تواند نقش بسزایی در تحمل افکار دیگران و اخلاق و ادب داشته باشد. طبق نتایج به دست آمده در پژوهش حاضر، پیشنهاد می‌شود برنامه‌هایی برای تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب با توجه به عوامل استخراج شده فراهم شود.

### محدودیت‌های پژوهش:

- این پژوهش محدودیت‌های را به شرح زیر در سر راه داشته است.
- ۱- محدودیت در اجرای پرسشنامه‌ها از نظر عدم تمایل به پاسخگویی از سوی برخی از اعضای نمونه، عدم اعمال دقت کافی در پاسخ دادن به سؤالات و سوگیری‌هایی که ممکن است برخی از اعضای نمونه در پاسخ به برخی از سؤالات داشته باشند.
  - ۲- با توجه به اینکه جامعه آماری پاسخ دهندگان محدود به معلمان دوره ابتدایی شهر اسلامشهر بوده است لذا یافته قابلیت تعمیم به دوره مذکور است و کاربرد آن در سایر دوره‌ها منوط به اعتباریابی مجدد یافته‌ها متناسب با دوره‌های مربوطه است.

**پیشنهاد‌های پژوهشی:**

تاثیر مدیریت کلاس درس معلمان بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب مورد بررسی قرار گیرد.

تاثیر ویژگی‌های شخصیتی معلمان بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب مورد بررسی قرار گیرد.

عوامل اجتماعی تاثیرگذار بر تحمل و احترام به افکار دیگران و اخلاق و ادب مورد بررسی قرار گیرد.

**پیشنهاد‌های کاربردی:**

**بحث اخلاقی در کلاس:** مفاهیم اخلاقی در جوامع و محیط‌های مختلف ارزش‌های متفاوت دارد و حتی در یک اجتماع نیز مفاهیم اخلاقی در بین طبقات مختلف ارزشهای متفاوتی دارد. از اینرو باید برنامه‌هایی از قبیل ایجاد بحث اخلاقی در کلاس، آموزش دانش‌آموزان برای بحث در کلاس و استفاده از داستان‌های اخلاقی در کلاس درس مورد توجه قرار گیرد.

**فرهنگ‌سازمانی مدرسه:** فرهنگ سازمانی از اساسی‌ترین زمینه‌های تغییر و تحول در محیط مدرسه است. تقویت ادب و احترام به همدیگر توسط معلمان و مدیران مدارس، اجرای برنامه‌های فرهنگی در مدارس، تشویق دانش‌آموزان اخلاق‌مدار می‌تواند در جهت تقویت فرهنگ مدارس کمک حال باشد.

**جو سازمانی مدرسه:** جو سازمانی محیط مدرسه از عوامل‌های مهم در پرورش دانش‌آموزان است. پرورش دانش‌آموزان متفکر، خلاق و نمونه، ایجاد فضای آکنده از مهر و محبت و اخلاقی در محیط مدارس می‌تواند جو مدارس را در جهت رشد این عوامل سوق دهد.

نمایش قواعد احترام در کلاس: نمایش همیشه یکی از عوامل‌های مهم در یادگیری بهتر مسائل آموزشی موزان داشته است. بهبود تحرک اخلاقی دانش‌آموزان از طریق اجرای

نمایش، اجرای نمایش‌های حس نوع‌دوستی برای دانش‌آموزان می‌تواند نقش مهمی در آموزش قواعد احترام به دانش‌آموزان داشته باشد.

**برنامه آموزش مهارت اجتماعی:** آموزش مهارت‌های زندگی و اجتماعی در محیط مدرسه موجب بهبود رفتارهای دانش‌آموزان و کاهش رفتارهای نابهنجار می‌شود. از اینرو مدارس باید مهارت‌های مورد نیاز دانش‌آموزان برای زندگی را شناسایی و در جهت تقویت آن تلاش کنند.

**آموزش والدین:** آموزش دانش‌آموزان توسط والدین یکی از عامل‌های مهم در تربیت آنها می‌باشد. آموزش احترام به افکار دیگران توسط والدین در محیط خانه و الگو بودن والدین از لحاظ اخلاقی برای دانش‌آموزان می‌تواند نقش بسزایی در تربیت دانش‌آموزان داشته باشد.

**فرهنگ خانواده:** فرهنگ خانواده موجب تاثیر بر رفتارها و خلق و خوی دانش‌آموز می‌شود. نهادینه کردن احترام به دیگران توسط والدین برای دانش‌آموزان، نمایش ارزش‌های درست و نادرست توسط والدین برای دانش‌آموزان می‌تواند در آموزش این فرهنگ‌ها موثر باشند.

**نوع شخصیت دانش‌آموز:** توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد و نیر خصوصیات عمومی دانش‌آموزان و ایجاد بستری مناسب برای آموزش آنها، می‌تواند گره از بسیاری از مشکلات بعدی باز کند. از اینرو باید به شخصیت دانش‌آموز در محیط خانواده اهمیت داد و شخصیت آنها را در جهت رعایت اخلاق و ادب و احترام هدایت نمود.

## منابع

۱. ابراهیمی قوام، صغرا. (۱۳۹۰). مروری بر عوامل مؤثر بر استدلال و رفتار اخلاقی، رفتار اخلاقی کودکان چگونه شکل می‌گیرد؟. ماهنامه مشاوره و مدرسه، ۳(۱)، ۵۷-۵۴.
۲. آقورن لوئی، میلاد؛ علی‌آبادی، خدیجه و پور روستائی اردکانی، سعید. (۱۳۹۸). بررسی اثربخشی بازی رایانه‌ای آموزشی تولید شده بر خودتنظیمی تحصیلی دانش‌آموزان پسر پایه اول دوره متوسطه دوم شهر تهران. فصلنامه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۹(۳)، ۳۱-۵.
۳. بدری، گرگری و واحدی، زهرا. (۱۳۹۴). تاثیر اجرای برنامه فلسفه برای کودکان بر رشد هوش اخلاقی دانش‌آموزان دختر. فصلنامه تفکر و کودک، ۶(۱۱)، ۱۷-۱.
۴. بازدار، مرتضی؛ شیخی، کیوان؛ رضائی، مصطفی و آیلا، صیادسامه. (۱۳۹۴). نقش معلمان در تربیت فرهنگی و اجتماعی دانش‌آموزان. دومین کنفرانس علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی، استانبول ترکیه، ۱۱-۲.
۵. جهرمی، نساجاوید؛ مردوخی، محمدسعید و کردمیرزا، عزت‌الله. (۱۳۹۸). اثربخشی آموزش مهارت‌های اجتماعی بر خلاقیت پسران ابتدایی شهرستان شیراز. پیشرفت‌های نوین در علوم رفتاری، ۴(۳۳)، ۴۰-۲۴.
۶. حاجی‌تبار فیروزجایی، محسن؛ شیخ‌الاسلامی، علی؛ طالبی، مریم و برقی، عیسی. (۱۳۹۴). تاثیر معنای زندگی بر سازگاری مدرسه دانش‌آموزان با میانجی‌گری مقابله مسئله-دار و پذیرش خود. فصلنامه مطالعات روان‌شناسی تربیتی، ۱۶(۳۴)، ۷۶-۵۹.
۷. حسین‌نژاد، محمد و عبدالله‌زاده، حکمت‌الله. (۱۳۹۴). بررسی نقش سبک فرزندپروری والدین در اجتماعی شدن دانش‌آموزان مدارس راهنمایی (رویکردی اجتماعی- فرهنگی). فصلنامه تعلیم و تربیت، ۳۱(۲)، ۱۴۴-۱۱۹.
۸. رضایی، منیره. (۱۳۹۳). رابطه بین فرهنگ سازمانی مدرسه و تعهد سازمانی دبیران دوره متوسطه. فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، ۵(۱۸)، ۲۱۴-۱۹۵.
۹. سیروس، مهسا؛ دوکانه‌ای فرد، فریده و حسنی، فریبا. (۱۳۹۰). بررسی تأثیر آموزش گروهی داستان بر قضاوت اخلاقی دانش‌آموزان دختر پایه چهارم دبستان مدارس دولتی شهر تهران. فصلنامه تحقیقات روانشناختی، ۳(۱۱)، ۱۲-۱.

۱۰. شاکری، محسن؛ برزگر بفرولی، کاظم و محمدی، علیرضا. (۱۳۹۸). اثربخشی آموزش اخلاق خویشتن‌داری بر کاهش پرخاشگری دانش‌آموزان. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۴(۲)، ۳۷-۳۹.
۱۱. شمسایی، فرشید؛ داودآبادی، زکیه و صادقی، امیر. (۱۳۹۴). بررسی ویژگی‌های شخصیتی مدیران با سبک رهبری آنها. مدیریت پرستاری، ۴(۱)، ۱۷-۹.
۱۲. شیربگی، ناصر؛ غلامی، خلیل و بساطی، مختار. (۱۳۹۴). شناخت باورهای مشترک انضباطی اعضای جامعه مدرسه (مطالعه موردی: یک دبیرستان پسرانه). فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی آموزشی، ۴(۷)، ۱۳۲-۱۰۵.
۱۳. صابری نجف‌آبادی، ملیحه. (۱۳۹۰). آموزش فلسفه به کودکان در موزه‌های تعاملی علم. فصلنامه تفکر و کودک، ۲(۲)، ۷۲-۵۱.
۱۴. صالحی، محمد. (۱۳۹۸). تاثیر بازی‌های رایانه‌ای بر هوش هیجانی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه. فصلنامه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، ۹(۳)، ۹۷-۷۷.
۱۵. صفایی موحد و بهادری، بهناز. (۱۳۹۷). بررسی تاثیر فرهنگ مدرسه و سرمایه فرهنگی خانواده بر عملکرد تحصیلی. فصلنامه مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی، ۱۱(۲)، ۱۵۸-۱۲۷.
۱۶. عنایتی، ترانه و کوهساری، سمیه. (۱۳۹۶). بررسی وضعیت سبک‌های تعاملی معلمان ریاضی با دانش‌آموزان. فصلنامه آموزش و ارزیابی، ۱۰(۳۹)، ۲۸-۱۳.
۱۷. قدسی، احقر. (۱۳۸۵). بررسی نقش فرهنگ سازمانی مدارس در فرسودگی شغلی دبیران دوره راهنمایی شهر تهران. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۲۲(۲)، ۹۳-۸۶.
۱۸. قربانی، علیرضا و جمعه‌نیا، سکینه. (۱۳۹۷). نقش عوامل اجتماعی (خانواده، مدرسه و گروه همسالان) در جامعه‌پذیری دانش‌آموزان استان گلستان. فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۹(۲)، ۱۲۸-۱۱۳.
۱۹. کهریزه، مهناز؛ رضاییان فرجی، حمید و زندی‌پور، طیبه. (۱۳۹۷). تأثیر قصه‌گویی بر هوش اخلاقی و مؤلفه‌های آن در دانش‌آموزان دختر کلاس اول ابتدایی. فصلنامه سلامت روان کودکان، ۵(۲)، ۸۲-۷۲.

۲۰. گوهری‌مقدم، مریم. (۱۳۹۷). تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی به دانش‌آموزان در ایجاد محیط روانی سالم در مدرسه. *مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی*، ۳(۳)، ۲۲-۴۲.
۲۱. ملازهی، امین. (۱۳۹۵). رابطه عدالت سازمانی و جو سازمانی با تعهد سازمانی معلمان مدارس ابتدایی. *فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۷(۲۶)، ۲۱۴-۲۰۱.
۲۲. ناوی، زهرا؛ بذرافشان مقدم، مجتبی؛ حسینی‌زاده، رضوان و کارشکی، حسین. (۱۳۹۵). نقش ویژگی‌های شخصیتی و شغلی معلمان در پیش‌بینی تعهد سازمانی آنان. *فصلنامه مدیریت و برنامه‌ریزی در نظام‌های آموزشی*، ۹(۱۶)، ۱۶۲-۱۴۳.
۲۳. تقی‌پور، حسینعلی؛ کشاورز لشکناری، روح‌اله و یوسف‌رشیدی، علی‌اصغر. (۱۳۹۶). دانش محتوایی روش‌های معلمی و تأثیر آن بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان. *کنفرانس پژوهش‌های نوین ایران و جهان در مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم انسانی، دانشگاه دولتی علمی کاربردی شوشتر*، ۱، ۲۴-۲.
۲۴. هوشیاری، زهرا؛ دلاور، علی؛ مینایی، اصغر و اسکندری، حسین. (۱۳۹۷). مقایسه دو رویکرد مبتنی بر یادآوری و بازشناسی در اندازه‌گیری رشد اخلاقی: نتوکلبرگلی‌ها و چالش‌های بررسی رشد اخلاقی. *مجله روان پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران*، ۲۴(۱)، ۳۰-۴۳.
۲۵. بورنگ، محمد اکبری؛ غلامی بورنگ، فاطمه و عادل‌پور، زکیه. (۱۳۹۴). رابطه پنج عامل بزرگ شخصیت و جهت‌گیری هدف در دانشجویان دانشگاه پیام‌نور بیرجند. *فصلنامه بالینی و شخصیت*، ۲۲(۱۲)، ۶۴-۵۱.
۲۶. حسینی‌پناه، سیدعلیرضا و زنده دلان، آناهیتا. (۱۳۹۵). شناخت و تحلیل نظریه‌های مهارت‌های اجتماعی کودکان و روش‌های کمک به رشد مهارت‌های اجتماعی آنها در محیط‌های مرتبط با کودکان. *سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی*، ۳، ۱۶-۱.
۲۷. اقدسی، علی‌تقی؛ ثمری، شاهین و باقری، سیفعلی. (۱۳۸۷). رابطه بین جو سازمانی با عملکرد مدیران مدارس ابتدایی. *فصلنامه علوم تربیتی*، ۱(۱)، ۳۸-۷.

28. Al-Kurdi, O. F., El-Haddadeh, R., & Eldabi, T. (2020). *The role of organisational climate in managing knowledge sharing*

among academics in higher education. *International Journal of Information Management*, 50, 217-227.

29. Bal, E., & Bicen, H. (2017). The purpose of students' social media use and determining their perspectives on education. *Procedia Computer Science*, 120, 177-181.

30. Ceyda, G., & Sevinc, P. (2012). Determination of high schools organizational climate. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 46, 2947-2950.

31. Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Edwards Brothers.

32. Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc. and mathematics anxiety in mathematics problem-solving efficiency. *Learning and Individual Differences*, 20(3), 276-283.

33. Elovainio, M., van den Bos, K., Linna, A., Kivimäki, M., Ala-Mursula, L., Pentti, J., & Vahtera, J. (2005). Combined effects of uncertainty and organizational justice on employee health: testing the uncertainty management model of fairness judgments among Finnish public sector employees. *Social science & medicine*, 61(12), 2501-2512.

34. Gruioniu, O. (2013). The philosophy for children, an ideal tool to stimulate the thinking skills. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 76, 378-382.

35. Kase, T., Ueno, Y., Shimamoto, K., & Oishi, K. (2019). Causal relationships between sense of coherence and life skills: Examining the short-term longitudinal data of Japanese youths. *Mental Health & Prevention*, 13, 14-20.

36. Mei-Ju, C., Chen-Hsin, Y., & Pin-Chen, H. (2014). The beauty of character education on preschool children's parent-child relationship. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 143, 527-533.

37. Mertz, C., Eckloff, T., Johannsen, J., & Van Quaquebeke, N. (2015). Respected Students Equal Better Students: Investigating the Links between Respect and Performance in Schools. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 5(1), 74.

38. Nga, V. T., Dung, V. N. T., Chu, D. T., Tien, N. L. B., Van Thanh, V., Ngoc, V. T. N., ... & Show, P. L. (2019). *School education and childhood obesity: A systemic review. Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews*, 13(4), 2495-2501.
39. Van Quaquebeke, N., Henrich, D. C., & Eckloff, T. (2007). "It's not tolerance I'm asking for, it's respect!" A conceptual framework to differentiate between tolerance, acceptance and (two types of) respect. *Gruppe. Interaktion. Organisation. Zeitschrift für Angewandte Organisationspsychologie (GIO)*, 38 (2), 185-200.
40. Viner, R. M., Hargreaves, D. S., Ward, J., Bonell, C., Mokdad, A. H., & Patton, G. (2017). *The health benefits of secondary education in adolescents and young adults: an international analysis in 186 low-, middle-and high-income countries from 1990 to 2013. SSM-population health*, 3, 162-171.